

ترجمه نسرین امیر طهماسب

وسائل کمکی موجود در امر انتخاب کتابهای مرجع*

کتابدارانی که می‌خواهند در مورد یک موضوع تعیین شده، مجموعه‌ای تشکیل دهند تنها کافیست که به بهترین کتب راهنماهایی که برای عناوین اصلی آن موضوع در نظر گرفته‌اند رجوع نمایند. در غیر این صورت دچار مشکل تنوع مطالب می‌گردند. همین چاپ ضمیمه راهنمای کتابهای مرجع^(۱) در تاریخ ۱۹۷۸ پایان می‌یابد. سالنامه کتابهای مرجع امریکا^(۲) نیز کمک محدودی است برای دستیابی به عناوینی که بین مجلات سالانه منتشر میشوند. کتابدار مرجع علاقمند به تازه‌های کتاب و عناوین جدید باید نقدهایی را که در مجلات چاپ میشود مطالعه نماید. اکثر این نشریات کتب مختلف از ادبیات تا علوم فنی را مورد بحث و بررسی قرار میدهند.

انتخاب منابع مرجع یک مرحله کاملاً فردی است. خواسته‌ها و احتیاجات استفاده‌کنندگان هر کتابخانه متفاوت است. بنابراین اولین و مهمترین قاعده در هنگام بررسی انتخاب منابع مرجع یا هر کتاب دیگر برای کتابخانه، تشخیص احتیاجات شناخته شده و پیش بینی شده استفاده‌کنندگان میباشد.

چگونه میتوان یک خط مشی رضایت‌بخش تعیین کرد؟ اول از همه، باید کتابداری باشد که تا حدودی در مورد آن موضوع آگاهی و دانش داشته باشد، بدان معنی که با کتب مخصوص آن فن و یا موضوع آشنا باشد و این نه تنها شامل کتب مرجع است بلکه باید فلسفه، اصطلاحات فنی رشته، ایده‌ها، ایده‌آلها و وسائل مربوط به آن رشته احاطه کامل داشته باشد. هیچ جایگزینی برای دانش وجود ندارد؟ دوماً کتابدار باید عمیقاً از انواع رشته‌ها و نشریات در زمینه موضوع انتخاب شده آگاه باشد. بهترین نقدها در کجایافت میشوند؟ چه کسانی مولفین، ناشرین و ویراستارهای برجسته آن زمینه هستند؟ چه مسائلی را میتوان و یا نمی‌توان بسرعت پاسخ داد؟ چهار چوب انتخاب، غالباً بصورت زیر معین می‌گردد، تا اینکه قانونی در باره آن

وضع شود:

* Katz, William A. Introduction to Reference work. New yourk.

Mcgraw - Hill book Company, 1982. V. I. P. 5. - 55

1- Guide to Reference Books Supplement.

2- American Referece Books Annual.

۱- اطلاع از احتیاجات استفاده کنندگان مجموعه مرجع تا حد ممکن .
 ۲- استفاده از توصیه های متخصصین. در یک مدرسه فرد متخصص ممکن است معلمی باشد که در یک زمینه معین اطلاعات و آگاهی دارد، در یک کتابخانه عمومی ممکن است متخصص فردی عادی، فردی شاغل ماهر یا متخصص آن موضوع باشد که از کتابخانه استفاده می نماید. بیشتر مردم از سؤالاتی که مربوط به تجربیات و آگاهی های آنان باشد استقبال می کنند ، بهمین جهت یکی از بهترین و عاقلانه ترین راه انتخاب صحیح منابع مرجع استفاده از معلومات استفاد کنندگان میباشد.

۳- نگهداشتن نوعی سابقه از پرسشهای طرح شده. این عمل نه تنها نشان دهنده موجودی کتابخانه است بلکه کمبودها را هم نمایان میسازد. مهمترین نکته داشتن پرونده ای از پرسشها پاسخ داده نشده غالباً پایه ای خواهد بود برای ارزیابی مجموعه مرجع.

۴- دانستن آنکه کتابخانه های دیگر چه چیزهایی دارند و آنک چه منابعی قابل دسترسی می باشند. مثلاً کتابخانه کوچکی که در صدد تهیه یک دوره نشریه یا کتابنامه گرانقیمت است مستلاً ابتدا بررسی می نماید تا ببیند آیا همان مطالب را می توان به سهولت در یک کتابخانه نزدیک یافت یا نه. این چهار نکته فقط آغازی است برای نشان دادن پیچیدگی امر انتخاب . بسیاری از کتابخانه ها سیاستهای انتخاب پیچیده ای دارند که مربوط به مراحل لازم اداری میباشند که در اینجا فقط به آنها اشاره کوتاهی شده است .

هنگامی که عنوانی جهت خرید انتخاب می گردد معمولاً آن را از طریق کانالهای عادی سفارش میدهند. در کتابخانه های بزرگ این مراحل شامل فرستادن سفارش با ذکر مشخصات کامل کتابشناسی به بخش تهیه کتاب است . در کتابخانه های کوچکتر کتابدار بخش مرجع که هم چنین ممکن است کتابدار باشد و یا تنها کتابدار متخصص در میان کارسندان باشد) ممکن است خود به تنهایی تمام مراحل مربوط به سفارش را انجام دهد.

نقدنامه های کتابهای مرجع

نشریه لایبرری (۱) نیویورک : کمپانی آر. آر. بوکر. انتشار از ۱۸۷۶ تا اکنون ، نیمه ماهانه ، ۲۷ دلار.

چویس (۲) . شیکاگو : انجمن کتابخانه های آمریکا . انتشار از ۱۹۶۴ تا اکنون ، ماهانه . ۴ دلار.

آر. کیو (۳) . شیکاگو : انجمن کتابخانه های آمریکا . انتشار از ۱۹۶۰ تا اکنون ، ۱۵ دلار.

بوک لیست (۱). شیکاگو: انجمن کتابخانه‌های آمریکا. انتشار از ۱۹۰۱ تا اکنون، نیمه ماهانه، ۳۲ دلار.

ویلسون لایبری بولتن (۲). نیویورک: کمپانی اچ. دبلیو. ویلسون. انتشار از ۱۹۱۴ تا اکنون، ماهانه، ۱۷ دلار.

فرنس سرویسس ریویو (۳). آن آرپور، میشیگان: پیریان سرویس، ۱۹۷۲ تا اکنون، فصلنامه، ۲۰ دلار.

در پشت هر شماره از نشریه بوک لیست (۴) میتوان جامع‌ترین نقد مقالات را در بخش جداگانه تحت عنوان «نقد کتابهای مرجع و اشتراکی (۵)» یافت، این نقدها که توسط کمیته‌ای متشکل از کتابداران و استادان تهیه می‌شوند دارای جزئیات بوده و به ویژه در مورد آثار مرجع اشتراکی در این مورد خاص دائرةالمعارف‌ها لغت‌نامه‌ها اطلس‌ها و راهنماها و کتابنامه‌های مهم- بسیار نقادانه می‌باشند.

ویراستار به‌طور مختصر وسعت نقدها را چنین توضیح می‌دهد: «ما در مرحله اول توجیهان معطوف دائرةالمعارف‌های کلی، دیگر وسائل اطلاعاتی با وسعت زیاد... و وسائل کتابشناسی با وسعت زیاد می‌باشد.»

در این نشریه معمولاً دو تا چهار نقد طولانی و تعداد دوازده یا بیشتر آگهی کوتاه‌تر وجود دارد. (یکسال، یعنی از اول سپتامبر تا ۱۰ ژوئیه سال بعد، در حدود صد نقد بلند و در حدود ۲۰۰ نقد کوتاه‌تر منتشر خواهد شد) نقدهای بلند مربوط به سری‌های چندین جلدی، آثار بحث برانگیز، یا آنهایی است که قیمت آنها به‌طور استثنائی بالاست. نقدهای کوتاه‌تر در مورد عناوین

1- The Booklist.

2- Wilson Library Bulletin.

3- Reference Services Review.

۴- این نقدها اکنون بطور سالانه جمع آوری میشوند (قبلاً این کار هر دو سال یکبار انجام میشد) و توسط انجمن کتابخانه‌های آمریکا در مجلدهای جلد متوائی به چاپ می‌رسند از آنجمله که این نقدها در ارزیابی دائرةالمعارف‌های گرانبها، اطلس‌ها و غیره به شکل گسترده‌ای به کار می‌روند باید آنها در شکل گردآوری شده برای مجموعه دائمی مرجع تهیه نمود. و هرچند نقد کتابهای مرجع و اشتراکی از نظر ظاهری بخشی از The Booklist می‌باشد ولی از نظر اداری ماهیت جداگانه‌ای دارد. سابقاً این دو، مجله‌های جداگانه‌ای بودند که در سال ۱۹۵۶ با هم ادغام شدند. بولک لیست (The Booklist) نشریه‌ای است برای نقد کلی انواع کتاب و یا نقد کتب مرجع هیچ ارتباطی ندارد.

5- Reference and Subscription Books Reviews

عادی تر و کم بهاتر از آلماناک تا هندبوک (۱) و راهنماهاست (۲). انتخاب بر این اساس است که چه کتابی حداکثر استفاده ممکن را برای کتابخانه های مدرسه و یا عمومی دارد. عناوینی که صرفاً برای کتابخانه های کالج ها و دانشگاهها جالب توجهند به ندرت مورد نقد قرار می گیرند. و راستار نکته مهم دیگری را که در مورد بیشتر نقدها اعمال میشود مورد نظر قرار می دهد. اینکه کتابی نقد نشده به این معنی نیست که ارزش توجه ندارد. فقدان یک نقد نباید به عنوان نکته ای منفی تلقی گردد: «تصمیم ما در مورد ارزیابی کردن یا نکردن یک اثر خاص نشان دهنده نظرها در مورد مزایای آن نیست. با اینهمه برخی موارد انتخاب شده مانند موارد انتخاب شده قابل تأملند. مسئله ای که تقریباً قابل اطلاق به تمام سرویس های نقد کتاب می باشد.

اولین ایراد بر «نقد کتابهای مرجع و اشتراکی» فقدان تازگی آنهاست، این چیزی غیر عادی نیست که نقدی ده ماه یا حتی سه سال پس از انتشار کتاب در آن نشریه منتشر شود. تقریباً تمام نقدها در دیگر وسائل ارتباط جمعی نیز دیر انجام می شوند ولی زمان متوسط فاصله میان تاریخ انتشار یک کتاب و نقد آن به طور معمولی بیش از چند هفته یا چند ماه نیست.

مجله های «نقد آثار مرجع و اشتراکی»، در حال حاضر از همه بیشتر قابل دسترسی هستند ولی نشریات دیگری هم هستند که به همان میزان قابل اعتمادند ولی به اندازه آن جزئیات را در بر نمی گیرند.

دیگر منابع رایج عبارتند از:

۱- **چویس (Choice)**. این مجله نه تنها نشریه ای حرفه ای به ویژه در جهت کتابخانه های کالج هاست ولی تعدادی از آثار مرجع ارزشمند برای تمام کتابخانه ها را هم مورد ارزیابی قرار می دهد. آثار مرجع در سرلوحه بخش اصلی نقدهای کلی قرار دارند. هم چنین هر چند گاه مقالات کتابشناسی در بخش پیشین آن مجله کتابهای مرجع را جلوه بیشتری می دهند. در سال تقریباً شش هزار نقد چاپ می شوند که در حدود پانصدتای آنها مربوط به آثار مرجع می باشند. نقدها هر کدام تقریباً از ۱۲۰ تا ۵۰۰ کلمه بوده و امضاء شده نیستند. تقریباً تمام ناقدین سعی دارند که کتاب مورد بحث را با کتابهایی که قبلاً در همان زمینه منتشر شده مقایسه نمایند. این ویژگی بسیار مفید است ولی به ندرت در سایر نقدها یافت می شود. هنگامیکه مقدار بودجه کم باشد و باید انتخاب صورت گیرد این نکته که وجود این مقایسه ها از اهمیت شایان توجهی برخوردار است مسلماً مورد توجه بیشتر و راستاران نقدنامه ها قرار نگرفته است.

۲- **لایبرری جورنال (Library Journal)** در این مورد هم بخش عمومی نقد کتاب با کتابهای مرجع آغاز می شود. در صورتیکه بخواهیم دقیقتر باشیم باید بگوئیم که این بخش پس از بخش «صحنه های معاصر می آید». هر سال ۵۰۰ کتاب مرجع مورد نقد قرار می گیرند

وهر نقد از ۱۰۰ تا ۱۵۰ کلمه را در برسیگیرد و معمولاً توسط معلمین یا کتابداران نوشته می شوند و تماماً امضاء شده هستند. تعداد نقدهای چاپ شده در LJ در طول یکسال تقریباً برابر، با مجله Choice است. همچنین School Library Journal نیز شامل نقد آثار مرجع است.

۳- آر. کیو (R. Q). بخش آخر این مجله که به طور فصلی منتشر می شود کلاً به نقد کتابهای مرجع اختصاصی داده شده است. چند عنوان مربوط دیگر نیز مورد بررسی قرار می رند ولی برخلاف Choice, Library Journal این نشریه تلاشی در جهت نقد کتابهای عمومی به خرج نمی دهد. سالانه ۱۴ تا ۱۵ عنوان مرجع مورد بررسی قرار می گیرند و هر کدام به طور متوسط شامل ۲۰۰ کلمه می باشند.

۴- ویلسون لایبری بولتن (Wilson Library Bulletin) یک بخش این نشریه به «کتابهای مرجع جدید الانتشار» اختصاص داده شده و تمام نقدها توسط ویراستاران آن بخش یعنی چارلز بانج (۱) نوشته می شوند. (در نیمه سال ۱۹۸۱ یک ویرایشگر جدید انتخاب شد که ممکن است به نوشتن تمام نقدها ادامه بدهد یا ندهد). در هر شماره ۲ تا ۳ عنوان کتاب مورد بررسی قرار می گیرند. نقدها شامل ۷۵ تا ۱۰۰ کلمه میشوند. برخی عقیده دارند که این نقدها از بهترین نقدهای قابل دسترس هستند زیرا در آنها یکدستی، تناسب زمانی حفظ شده و مهتر آنکه کار فردی است با تجربه و آگاه که در این زمینه وجود دارد.

۵- رفرنس سرویسس ریویو (Reference Services Review) این فصلنامه که توسط نانسی ژان ملین^۲ و ویراستاری می شود مطالعه ای استدلالی در کتابهای مرجع به طور خاص و زمینه های موضوعی به طور عام را ارائه می دهد. تعداد نقدها متفاوتست ولی در حدود ۳۰۰ عنوان در سال مورد بررسی قرار می گیرند. ستونها، کتابنامه ها و اطلاعیه های جدید توسط متخصصینی نوشته میشوند که اکثراً دارای سبک نگارشی به خوبی دانش خود در آن زمینه هستند. مطالب آن شامل اسناد دولتی، فهرست ها، سرمایه های مرجع، پایگاههای داده ها (۳)، تحولات مرجع و غیره می باشد. این سرویس به ویژه به دو دلیل ارزش دارد:

(۱) هر شماره دارای «نقدهای تطبیقی است که در آنها کتابهای مرجع مشابه از نظر انتقادی مورد مقایسه مقرر می گیرند و (۲) همچنین چندین مقوله مطلب وجود دارند که هم شامل عناوین جدید و هم مطالب گذشته هستند.

تعداد محدود نقدها در این پنج نشریه که مورد بحث قرار گرفتند توضیح گردرد صد بالای نقطه نظرهای موافق در نشریات می باشد. از آنجا که ویراستار و ناقد مجبور است که تعداد کتابهای بررسی شده را محدود سازند، عناوین مشکوک به خودی خود در این مرحله کنار گذاشته می شوند. چنان نیست که ناقدین به تمام کتابهای مرجع نظر مساعد داشته باشند بلکه کتابهای واقعاً بدپیش

1- Charles Bunge

2- Nancy Jean, Melin

3- data bases.

از آنکه ناقد شروع به تصمیم‌گیری در مورد ارزشیابی کند کنار گذاشته شده‌اند. نقدهای موافق از ۶۶ درصد (R. Q) تا ۷۴ درصد در Reference Services Review متفاوت می‌باشد به صورتی دیگر و با حذف نقدهای مختلط که نشانگر موضع معینی نیستند، Library Journal دارای بالاترین درصد اظهار نظرهای «ناموافق» (۱۰ درصد) به نسبت میانگین ۶ تا ۸ درصد در مورد سایر نشریات بوده است.

«هیچ وسیله منحصر بفرد یا ترکیبی از وسائل در حال حاضر موجود نیست که کتابدار مرجع آگاه را به طور سیستماتیک و کافی قادر به انتخاب بهترین کتابهای مرجع برای کتابخانه خود نماید... با توجه به اهمیت وقفه ناپذیر کتابهای مرجع باید مطالعات دوره‌ای و بیشتری در زمینه نشریاتی که آنها را نقد می‌کنند وجود داشته باشد»^(۱)

نظریه کاوی (Covey) برای این اساس است که مطالعه مجلات بالا و Scool Library Journal را ضروری می‌شمارد و شاید هم محق باشد. زیرا مطالعات و تحقیقات بیشتر چندان ضروری بنظر نمی‌رسد. واقعیت اینست که هیچ منبع منحصر بفرد خاص در مورد نقد کتب مرجع وجود ندارد. و این مسئله تا زمانی که کتابداران به این شیوه فکر کنند باقی می‌ماند. مسلماً تعدادی از نشریه نقد وجود دارند و اگر آنها نیز تمام عناوین کتب مرجع را دربرگیرند، بهتر خواهد بود که ناسشان از لیست آنچه باید برای گزینش کتب مرجع مورد بررسی قرار گیرند، حذف شود. اگر تمام نقدها به آن درجه که باید اندیشمندانه و فاضلانه باشد، نیست به آن علت است که نقادان کتابداران و معلمان هستند تا آمارگران ماهر و آگاه بر علوم مختلف. در نهایت اینکه ارزشیابی نقدها و انتخاب باید حتماً توسط کتابدار انجام پذیرد نه منتقد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی